

УДК 332.146

Ільчук В.П.,

д.е.н., професор,

Чернігівський державний
технологічний університет

Лисенко І.В.,

аспірантка,

Чернігівський державний
технологічний університет

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ КЛАСТЕРА

Анотація. Розглянуто систему управління економічним потенціалом кластера, яка дозволяє цілеспрямовано впливати на його складові. Запропоновано організаційно-економічний механізм управління економічним потенціалом кластера, за допомогою якого здійснюється його ефективно використання.

Ключові слова: економічний потенціал, система управління, організаційно-економічний механізм, кластер.

Постановка проблеми. Глибока трансформація соціально-економічних відносин, що відбувається в Україні, обумовлює необхідність дослідження регіонального розвитку суспільства, обґрунтування його пріоритетів і формування ефективних механізмів управління. Соціально-економічний розвиток регіонів значною мірою залежить від ефективності використання наявних на даній території ресурсів (сировинних, енергетичних, кадрових, інформаційних та ін.). Саме тому одним з найбільш важливих завдань є розробка науково-методичних підходів до формування та управління економічним

потенціалом перспективних організаційно-економічних утворень – виробничих кластерів як таких, що спрямовані на впровадження ресурсоощадливих технологій, економію виробничих витрат, виробництво конкурентоспроможної продукції, що сприяє сталому розвитку регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування функціонування та розвитку кластерних утворень відображені в працях зарубіжних науковців: А. Маршалла, М. Портера, М. Вебера, Т. Андерсона; та російських вчених: А. Міграняна, Т. Цихан, Н. Волкової, Я. Дранева, В. Трет'яка; вагомий внесок зробили і українські вчені: С.І. Соколенко, М.П. Войнаренко, В.М. Геєць, В.Г. Федоренко, П.Т. Саблук Н.М. Внукова, П.І. Гайдуцький, Б.Й. Пасхавер, Г.А. Семенов та інші.

Роботи цих авторів присвячені таким проблемам, як організація та управління кластерами, впровадження інновацій та залучення інвестицій підприємствами, що входять до кластера; конкурентні переваги та управління конкурентоспроможністю; визначення ефективності діяльності кластерів та їх вплив на зростання конкурентоспроможності регіонів та країни в цілому.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що останнім часом дослідженню кластерних утворень приділяється велика увага, ця проблема залишається актуальною. На сьогодні існує низка невирішених питань, пов'язаних із розробкою і реалізацією науково-методичних підходів до формування та управління економічним потенціалом кластерів в умовах поглиблення ринкових відносин.

Метою статті є визначення теоретико-методологічних підходів до організації процесів, що забезпечують ефективне функціонування кластера, та розробки організаційно-економічного механізму управління його економічним потенціалом, спрямованого на створення сприятливих

умов для збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції.

Виклад основного матеріалу. Управління економічним потенціалом кластера базується на системному підході, за якого кластер розглядається як складна динамічна організаційно-економічна система, діяльність кожного елемента якої спрямовується на досягнення спільної мети шляхом узгодження інтересів всіх його учасників. Загальний економічний результат діяльності кластерного утворення досягається за рахунок синергетичної взаємодії елементів системи – учасників кластера.

Системний підхід в управлінні дозволяє уникнути ситуації, коли прийняте рішення на рівні управління кластера може перетворитися на проблему для деяких його учасників.

Для початку надамо визначення економічного потенціалу. Термін «потенціал» латинського походження – від *potentia*, що означає сила або міць. Зміст економічного потенціалу складають два компоненти: об'єктивний – сукупність різноманітних ресурсів, задіяних і незадіяних з якихось причин у виробництво, таких, що мають можливість брати участь в ньому; суб'єктивний – можливості працівників, колективів для використання ресурсів і створення максимального обсягу матеріальних благ та послуг, а також можливості управлінського апарату підприємства, організації, галузі, господарської системи в цілому для оптимального використання наявних ресурсів. Економічний потенціал, як наголошує Матковський Р.Б., – це сукупність наявних та придатних до мобілізації основних джерел, засобів, елементів потенціалу цілісної економічної системи, що використовуються і можуть бути використані для економічного зростання й соціально-економічного прогресу [1; с. 6]. Таким чином, економічний потенціал можна визначити як сукупні можливості суспільства для оптимального використання наявних

ресурсів у процесі виробничих відносин з метою задоволення потреб членів суспільства.

Основними складовими економічного потенціалу кластера є інституційна, ресурсна, управлінська складові та фактори впливу на потенціал. До основних зовнішніх факторів формування і розвитку економічного потенціалу відносяться політичні, економічні та соціальні умови, які обмежують або стимулюють його функціонування.

Економічний потенціал кластера поєднує в собі просторові та часові характеристики та акцентує увагу на трьох типах зв'язків і відносини, а саме:

- відображає сукупність властивостей, накопичених системою в процесі її становлення, і таких, що зумовлюють можливість її подальшого функціонального розвитку;

- характеризує рівень практичного застосування і використання наявних ресурсів і можливостей;

- орієнтується на майбутній розвиток з розширенням та удосконаленням функціональних можливостей кластерного утворення.

Під управлінням економічним потенціалом кластера слід розуміти процес цілеспрямованого впливу на складові економічного потенціалу з метою нарощування та максимальної реалізації існуючих економічних можливостей.

Систему управління економічним потенціалом кластера, що представляє собою сукупність всіх елементів, підсистем та комунікацій між ними, а також процесів, що забезпечують формування та реалізацію економічних можливостей кластера, доцільно представити як сукупність укрупнених компонентів, принципово необхідних для функціонування та розвитку даної системи (рис. 1). Такими необхідними компонентами є керована та керуюча підсистеми та механізм їх взаємодії. Керуюча підсистема представлена суб'єктом управління – координаційним центром (радою) кластера, тобто органом управління з необхідною

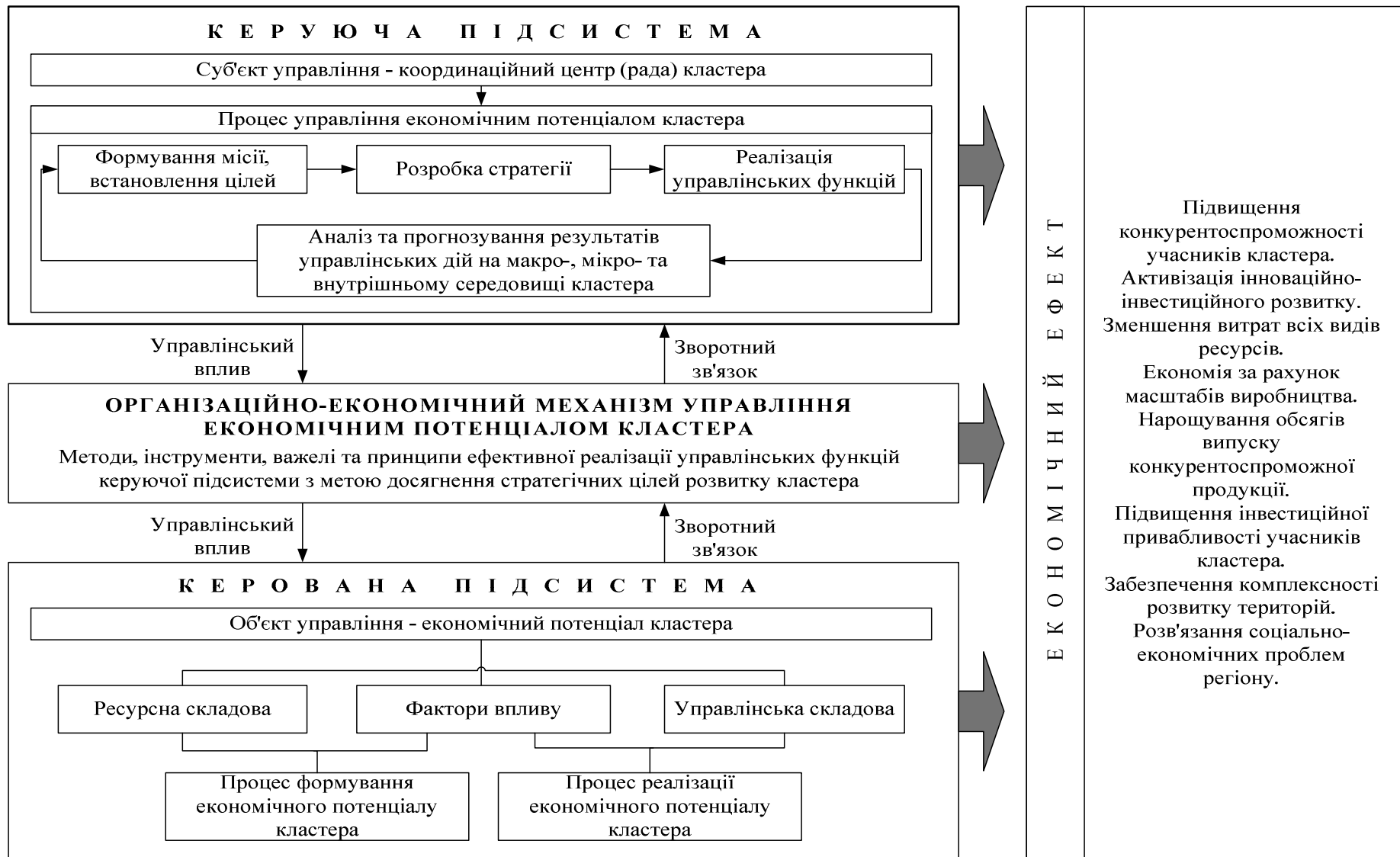

Рис. 1. Система управління економічним потенціалом кластера

Джерело: Складено авторами

компетенцією і специфікою функцій, що забезпечують прийняття зважених управлінських рішень. Вона визначає місію, цілі та завдання діяльності кластера, стратегію його розвитку, формує і передає управлінські рішення, здійснює управлінський вплив на керовану підсистему.

Керованою підсистемою (об'єктом управління) виступає економічний потенціал кластера, що включає три основні блоки – ресурсну і управлінську складові та певні фактори, які впливають на процеси формування та реалізацію його економічного потенціалу.

Взаємодія керованої та керуючої підсистем забезпечується завдяки організаційно-економічному механізму управління, спрямованого на реалізацію управлінських функцій координаційного центра кластера. Організаційно-економічний механізм управління економічним потенціалом кластера є інтегрованою сукупністю елементів, взаємопов'язаних реалізацією загальних та спеціальних функцій з метою досягнення стратегічних цілей розвитку кластера (рис. 2). Він є головним елементом системи управління економічним потенціалом кластера, що забезпечує управлінську дію на ті складові, від стану та взаємозв'язку яких залежить економічний результат його функціонування.

Виконання механізмом функцій інтеграції, цілеспрямування, планування, заохочення, мобілізації, контролювання та регулювання здійснюється через методичну та забезпечуючі складові на основі принципів, важелів, індикаторів та інструментів підсистеми забезпечення реалізації функцій функціональної підсистеми механізму.

Реалізація методичних підходів підсистеми управління здійснюється через відповідні важелі та принципи з урахуванням забезпечуючої складової, де передбачено використання таких факторів, як правове, нормативне, інформаційно-комунікативне, ресурсне та організаційне забезпечення.

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм управління економічним потенціалом кластера

Джерело: Складено авторами

Результативність функціонування механізму оцінюється рядом показників, які вказують на досягнення мети його створення.

Вагомим елементом механізму є методична складова, яка забезпечує ефективне функціонування інших його елементів. Методика балансування інтересів учасників кластера реалізує функції інтеграції, цілеспрямованості, заохочення, мобілізації та планування, спрямовані на посилення взаємодії учасників, їх ефективне співробітництво, залучення нових членів з метою нарощування економічного потенціалу кластера.

Теоретико-методологічний підхід до організації процесів, що забезпечують ефективне функціонування кластера, спрямований на створення сприятливих умов для збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної продукції, нарощування виробничих потужностей кластера, його техніко-технологічних та інноваційних можливостей.

Важливу роль в складі організаційно-економічного механізму виконують економічні важелі. До них відносяться матеріальні стимули, пільги, заохочення та планові показники.

Вказані важелі мають свою характеристику та виконують визначені функції і в своїй сукупності є взаємозалежними.

Такі важелі, як матеріальні стимули, пільги, заохочення, спрямовані на активізацію діяльності учасників кластера, що стосується планових показників, як зазначає Соколенко С.І., то вони спонукають до виконання та перевиконання планів, до лідерства за показниками якості, а також обсягами випуску конкурентоспроможної продукції [3; с. 268]. Також планові показники, з нашої точки зору, виконують інформаційну функцію, надають необхідні дані про терміни та обсяги виконаної роботи. Основними принципами управління економічним потенціалом кластера, як підкреслює Назаренко А.С., є принципи стратегічної орієнтованості, плановості, інтеграції, системності, цільової спрямованості, адаптивності, гнучкості, пріоритетності, збалансованості інтересів [2; с. 7].

Планові показники є інструментом контролю за ефективністю здійснення оперативної діяльності, характеризують ступінь реалізації економічних можливостей кластера та ступінь досягнення його стратегічних цілей розвитку.

У якості планових показників можуть бути прийняті комплексні та одиничні показники економічного потенціалу кластера, економічна сутність яких визначається видом кластера та сферою його діяльності.

Таким чином організаційно-економічний механізм управління економічним потенціалом кластера здійснює реалізацію управлінських рішень, що надходять від координаційного центра кластера, використовуючи відповідні способи, методи та інструменти. Управлінські рішення стосуються формування та накопичення необхідних економічних ресурсів, їх розподілу подолання або зниження негативного впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, що перешкоджають розвитку економічного потенціалу кластера, удосконалення системи управління його виробничою діяльністю.

Поряд з функціональною підсистемою важлива роль в управлінні економічним потенціалом кластера належить цільовій підсистемі, яка відображає основну мету функціонування системи та механізму управління економічним потенціалом кластера.

Визначення цілей – важливий етап стратегічного управління економічним потенціалом кластера, тому що досягненню визначених цілей підпорядковується вся діяльність його учасників.

Взаємовідносини та рівень співробітництва учасників кластера суттєво впливають на ефективність його діяльності. Вони створюють мікросередовище кластера, в якому формується його економічний потенціал. Тому створення сприятливих умов для ефективного функціонування його учасників є пріоритетним завданням координаційного центру кластера.

Висновки і пропозиції. Кластеризація надає регіону велику кількість переваг та можливостей, створює умови для сталого економічного зростання. Ефективне управління економічним потенціалом кластера сприяє виробництву конкурентоспроможної продукції, нарощуванню виробничих потужностей кластера та його інноваційно-технологічних можливостей.

Ефективно функціонуючі кластери стимулюють динамічний розвиток регіону, створюють умови для економічного зростання виробничих підприємств, їх інноваційного розвитку.

Список використаних джерел

1. Матковський Р.Б. Економічний потенціал України та шляхи його ефективного використання: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.01.01 / Р.Б. Матковський; Київ. нац. екон. ун-т. – К., 2003. – 20 с.

2. Назаренко А.С. Управління економічним потенціалом аеропортів: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04/ Назаренко Аксенія Сергіївна; Національний авіаційний ун-т., К., 2012. – 22 с.

3. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / Соколенко С.І. – К. : Логос, 2004. – 848 с.